

การพัฒนาแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม
The Development of Local Wisdom Administration Model for Promoting
Students' Life and Career Skills inNon PhoSri

ดำรง ศิริมาลา

องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น

Damrong Sirimala

KhonKaen Provincial Administrative Organization

Email: dsirimala@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน 2) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน และ 3) ทดลองใช้และศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ใช้หลักการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D)

ผลการวิจัย พบว่า

1) ระดับสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนที่มีค่าเฉลี่ยโดยรวมสูงสุด คือ สถานศึกษาสนับสนุนให้ครูนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ อบรม สัมมนาและศึกษาดูงานสำหรับครู คิดเป็นร้อยละ 95

2) รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ใช้ชื่อรูปแบบว่าPOEC Modelพบว่า โครงสร้างรูปแบบ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 3 สารสำคัญ ส่วนที่ 4 องค์ประกอบมี 2 องค์ประกอบ คือ

* ได้รับบทความ: 22 กุมภาพันธ์ 2567; แก้ไขบทความ: 5 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 17 มิถุนายน 2567

1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม 2) การจัดการเรียนรู้ ผลประเมินประสิทธิภาพรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.71$), ($\sigma = 0.51$) (3) ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ดังนี้ 1) ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยรวมพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.51$, $\sigma = 0.52$) และ 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.52$, $\sigma = 0.66$)

4) ประสิทธิภาพรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ผู้เชี่ยวชาญยืนยันประสิทธิผลมีความสอดคล้องเหมาะสมสำหรับการนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ค่าดัชนีความสอดคล้องเหมาะสมเท่ากับ 1.00

ข้อเสนอแนะ 1) การพัฒนาทักษะอาชีพควรขยายผลการพัฒนาสู่เยาวชน ชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 2) ควรส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตและการตลาดสู่ความเป็นมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ 3) กำหนดขอบข่ายอาชีพให้หลากหลายยิ่งขึ้น 4) สร้างเครือข่ายการพัฒนาสู่สถานศึกษาอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเจตคติต่อการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้ หรือลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของครอบครัว และ 5) ควรเปิดคลินิกพัฒนาคุณภาพชีวิตรอบด้านของนักเรียน

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ; การบริหารจัดการเรียนรู้; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; ทักษะชีวิตและอาชีพ

Abstract

The objectives of this research were to 1) to study the conditions of local wisdom administration for promoting students' life and career skills 2) to develop local wisdom administration Model for promoting students' life and career skills. 3) to implement and investigate the effectiveness of local wisdom administration Model for promoting students' life and career skills by using Research and Development (R & D)

The results of this research revealed that

1) the conditions level of local wisdom administration for promoting students' life and career skills a whole was at highest that school supported teachers to use local wisdom in learning management by seminar and teacher development at 95 percent.

2) local wisdom administration Model for promoting students' life and career skills was called POEC Model. There were 4 aspects; principal, objective, substance and components consisted of 1) participatory administration and 2) learning management. The effectiveness of model assessment was at highest level ($\mu = 4.71$, $\sigma = 0.51$)

3) the result of model implement as follow; 1) participatory administration was wholly at highest level ($\mu = 4.51$, $\sigma = 0.52$) and 2) learning management was wholly at highest level ($\mu = 4.52$, $\sigma = 0.66$).

4) according to the effectiveness of the model, the expert confirmed the appropriateness for developing continuously. Index of item objective congruence (IOC) was 1.00. The suggestion were 1) career skill should be expanded to youth and community for sustainability, 2) productivity increasing and marketing should be promoted for product standard, 3) there should be various careers, 4) there should be created network with other schools for exchanging and improving attitude toward careers for increasing income and reducing expense and 5) life developmental clinic should be opened for students.

Keywords: Model Development; Learning Management; Local Wisdom; Life and Career Skills

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ในช่วงวัยเรียน/วัยรุ่น ปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาหรืออาชญากรรมต่าง ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความยืดหยุ่นทางความคิด รวมถึงทักษะด้านภาษา ศิลปะและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สอดคล้องกับความสามารถความถนัดและความสนใจ รวมถึงการวางพื้นฐานการเรียนรู้ เพื่อการวางแผนชีวิตและวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยและนำไปปฏิบัติได้ ตลอดจนการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับโลกการทำงาน รวมถึงทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ภายใต้สังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561-2580 ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งคือ เพื่อให้คนทุกช่วงวัยได้รับการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ ที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย โดยนักเรียนได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพทั้งความรู้ ทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต ทักษะการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561)

จากรายงานการติดตามเยี่ยมบ้านของนักเรียนโรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม พบว่า นักเรียนส่วนหนึ่ง มีการออกกลางคัน สาเหตุมาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองมีรายได้ต่ำ การประกอบอาชีพไม่มั่นคง มีการย้ายถิ่นฐานการทำงานบ่อย นักเรียนไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ อาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง ขาดความอบอุ่นและขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างเหมาะสม ส่วนหนึ่งพบว่า มีนิสัยใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของครอบครัว มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อยาเสพติด สารสนเทศเกี่ยวกับการจัด การศึกษา พบว่า นักเรียนขาดคุณภาพหลายด้าน ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและจากรายงานการติดตามสังเกตพฤติกรรมนักเรียน จำนวน 222 คน ลักษณะปัญหาที่ค้นพบ กลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด คือ กลุ่มด้อยโอกาสที่มีฐานะยากจน พ่อแม่แยกทางกันและเสียชีวิต คิดเป็นร้อยละ 76 รองลงมา คือ กลุ่มพฤติกรรมไม่เหมาะสม ดิตยาเสพติด เป็นเหตุให้หยุดเรียนกลางคัน คิดเป็น ร้อยละ 8 และกลุ่มได้รับการดูแลไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจและร่างกายและอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 16 (โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม, 2564)

การจัดการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนในมิติของภูมิสังคมของเยาวชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งเสริมทักษะที่จำเป็นให้ผู้เรียนตระหนัก รักท้องถิ่น มีความรู้สึกสำนึก และภาคภูมิใจในความเป็นไทย สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการวางแผนจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้บริการทางวิชาการแก่ท้องถิ่น ชุมชน ควรหาแนวทางส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน หักจบการศึกษา ตามหลักสูตรและมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เด็บโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต โดยใช้หลักการการบริหารแบบมีส่วนร่วม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ ทักษะและพื้นฐานอาชีพ ที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและเรียนรู้อย่างมีความสุข ดังนั้น สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการพัฒนาให้สนองต่อนโยบาย การจัดการศึกษา มีทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตรการศึกษา ผู้เรียนมีศักยภาพและความสามารถตามความถนัดและความสนใจ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2555)

จากนโยบายการจัดการศึกษาและสภาพปัญหาดังกล่าว เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน เป็นไปตามหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คือ การศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคม มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นมีโครงสร้างยืดหยุ่น ทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงดำเนินการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนาให้ผู้เรียน มีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพที่มีประสิทธิภาพสนองต่อนโยบายการจัดการศึกษา สภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม
3. เพื่อทดลองใช้และศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ได้ใช้หลักการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน (Research : R1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ คณะกรรมการสถานศึกษาและครูโรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม รวมทั้งสิ้น 39 คน ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) จำนวน 5 คนและภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 5 คน
2. ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบ (Development : D1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญในการระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อกำหนดรูปแบบ จำนวน 13 คน และผู้เชี่ยวชาญหาประสิทธิภาพของรูปแบบ จำนวน 9 คน
3. ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบ (Research : R2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 15 คน ครู จำนวน 24 คน นักเรียน จำนวน 222 คน ของโรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 266 คน
4. ระยะที่ 4 ศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบ (Development: D2) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญยืนยันประสิทธิภาพรูปแบบ จำนวน 9 คน
5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบตรวจสอบรายการ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ตรวจสอบความเที่ยงตรง เชิงเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้และนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบวิเคราะห์เอกสาร (Index of Item Objective Congruence : IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ ตามแนวคิดของ ไพรอร์จัน พรหมมีเนตร (2552) มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.80-1.00 สถิติ ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1) ระดับสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนที่มีค่าเฉลี่ยโดยรวมสูงสุด คือ สถานศึกษาสนับสนุนให้ครูนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ อบรม สัมมนาและศึกษาดูงานสำหรับครู คิดเป็นร้อยละ 95

2) รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ใช้ชื่อรูปแบบว่า POEC Model พบว่า โครงสร้างรูปแบบ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 3 สารสำคัญ ส่วนที่ 4 องค์ประกอบมี 2 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม 2) การจัดการเรียนรู้ ผลประเมินประสิทธิภาพรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.71$), ($\sigma = 0.51$)

3) ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ดังนี้ 1) ด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.51$, $\sigma = 0.52$) และ 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.52$, $\sigma = 0.66$)

4) ประสิทธิภาพรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ผู้เชี่ยวชาญยืนยันประสิทธิผลมีความสอดคล้องเหมาะสมสำหรับการนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ค่าดัชนีความสอดคล้องเหมาะสมเท่ากับ 1.00

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน พบว่า การจัดการศึกษาที่ยึดการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีทักษะชีวิตและอาชีพ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กร ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และบริบทของท้องถิ่น ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากทักษะชีวิตและอาชีพของผู้เรียนเป็นทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อการอยู่รอดและสงบสุขของสังคม ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้ ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีสารสนเทศที่รวดเร็ว สภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำ เป็นผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพฤติกรรมของผู้เรียน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ในช่วงวัยเรียน/วัยรุ่น ปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านการคิดวิเคราะห์

สังเคราะห์ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาหรืออาชญากรรมต่าง ๆ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความยืดหยุ่นทางความคิดรวมถึงทักษะด้านภาษา สอดคล้องกับผลวิจัยของ สายเพ็ญ บุญทองแก้ว (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสำหรับนักเรียน

ผลการวิจัย พบว่า ด้านวิชาการ มีการพัฒนาหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ อาชีพในท้องถิ่นและความเปลี่ยนแปลงของสังคมมีการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้ชุมชน หน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมทักษะอาชีพในโรงเรียน ด้านบริหารบุคคล มีการพัฒนาบุคลากรให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทักษะอาชีพนักเรียน ครูได้รับการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับทักษะอาชีพที่หลากหลาย

1.1 ระดับสภาพการดำเนินงานการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนตามความคิดเห็นของคณะกรรมการสถานศึกษาและครู โดยรวมพบว่า สภาพการดำเนินงานที่มีค่าเฉลี่ยร้อยละสูงสุด พบว่า สถานศึกษานับสนุนให้ครูนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ คือ อบรม สัมมนาและศึกษาดูงานสำหรับครู คิดเป็นร้อยละ 95 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสถานศึกษาส่วนใหญ่ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและใช้ความร่วมมือกับองค์กรในท้องถิ่นมาสนับสนุน สอดคล้องกับผลวิจัยของ สายเพ็ญ บุญทองแก้ว (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียน ผลการวิจัย พบว่า ด้านวิชาการ มีการพัฒนาหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ อาชีพในท้องถิ่นและความเปลี่ยนแปลงของสังคมมีการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเปิดโอกาสให้ชุมชน หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมทักษะอาชีพในโรงเรียน ด้านบริหารบุคคล มีการพัฒนาบุคลากรให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทักษะอาชีพนักเรียนครูได้รับการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับทักษะอาชีพที่หลากหลายด้านงบประมาณ มีการวางแผนร่วมกับชุมชนในการใช้ทรัพยากร สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ หรือสื่อสำหรับการเรียนสอนอาชีพและการจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอ

1.2 ผลการสัมภาษณ์สถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) และภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเกษตรพอเพียง การปลูกพืชผักสมุนไพร งานประดิษฐ์ต่าง ๆ และการทำของกินของใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจและเป็นไปวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน สถานศึกษาได้บูรณาการหลักสูตรการเรียนรู้และมีโครงการกิจกรรม

ในแผนพัฒนาการศึกษา ผลการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ความร่วมมือที่สำคัญ คือ การเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ที่ครู นักเรียนไปศึกษาดูงาน เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และฝึกทักษะการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นบางครั้ง ข้อจำกัดในการดำเนินงานคือ ยังไม่มีความต่อเนื่องในการพัฒนาสภาพปัญหา คือ ระยะเวลาในการฝึกทักษะไม่เพียงพอ บางทักษะอาชีพต้องใช้ต้นทุนในการผลิตสูง สถานศึกษาต้องจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน จากการจัดอภิปรายระดมสมองผู้ทรงเชี่ยวชาญ (Brain Storming) พบว่า โครงสร้างรูปแบบ เรียกชื่อย่อว่า “POEC” ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้ส่วนที่ 1 หลักการ (Principles = P) ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ (Objective = O) ส่วนที่ 3 สารสำคัญ (Essence = E) และ ส่วนที่ 4 องค์ประกอบ (Component = C) มี 2 องค์ประกอบ ดังนี้องค์ประกอบที่ 1 การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) องค์ประกอบที่ 2 การจัดการเรียนรู้ (Learning Management) จากการประเมินประสิทธิภาพรูปแบบของผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม มีประสิทธิภาพ สำหรับนำไปทดลองใช้ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.71$), ($\sigma = 0.51$) ทั้งนี้แสดงว่ารูปแบบมีประสิทธิภาพเหมาะสมสำหรับนำไปทดลองใช้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากรูปแบบได้พัฒนาขึ้นจากการประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาการจัดการเรียนการสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสังเคราะห์จากเอกสารแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้อมูลสภาพการดำเนินงานของสถานศึกษารวมทั้งแนวทางการพัฒนาของสถานศึกษาที่มีวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ด้านการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน และข้อมูลการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้จากการสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและนโยบายการพัฒนา จึงส่งผลให้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โดยรวม มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.71$), ($\sigma = 0.51$) สอดคล้องกับดารุณี เดชยศดี (2562) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของผู้เรียน พบว่าโครงสร้างรูปแบบประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 3 สารสำคัญ ส่วนที่ 4 องค์ประกอบ มี 2 องค์ประกอบ คือ การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการจัดการเรียนรู้ ผลประเมินประสิทธิภาพรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน

3.1 ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยรวม พบว่า มีระดับการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.51$, $\sigma=0.52$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้าน และอยู่ในระดับมาก 2 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\mu=4.54$, $\sigma=0.50$) ด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ($\mu=4.54$, $\sigma=0.49$) ด้านการส่งเสริมความร่วมมือ ($\mu=4.53$, $\sigma=0.52$) ด้านการติดตามประเมินผล ($\mu=4.48$, $\sigma=0.58$) และด้านการกำหนดนโยบาย ($\mu=4.48$, $\sigma=0.50$) ตามลำดับทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ด้านการกำหนดนโยบาย รูปแบบการพัฒนาสอดคล้องกับนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีโครงการ กิจกรรมพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนมีทักษะอาชีพตามความถนัดและความสนใจ สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนดกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี มีความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม มีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ วางแผนปฏิบัติตามแผน ประเมินและเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น สอดคล้องกับเมตต์เมตต์การุณจิต (2547) ได้สรุปไว้ว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การจัดทำหลักสูตร การกำกับ ติดตามการทำงานของสถานศึกษา และการระดมสรรพกำลังสำหรับการพัฒนาสถานศึกษา สอดคล้องกับกฎกระทรวง (2557 : 71-81) ได้เสนอรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมอาชีพของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดเทศบาล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คณะกรรมการบริหารและหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วม 2) ขอบข่ายภารกิจความร่วมมือในการส่งเสริมอาชีพ 3) กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม และ 4) เป้าหมายองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมอาชีพของนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดเทศบาล

3.2 ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม ด้านการจัดการเรียนรู้ โดยรวม พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.52$, $\sigma=0.66$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดและเพศศึกษา โดยรวม พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.52$, $\sigma=0.67$) และด้านทักษะอาชีพในท้องถิ่น โดยรวม พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu=4.52$, $\sigma=0.66$) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ด้านการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดและเพศศึกษา นักเรียน สามารถบอกโทษหรืออันตรายที่เกิดจากยาเสพติดเป็นอย่างดี และนักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง นักเรียนให้ความสำคัญและตระหนักในการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมตามวัยและวุฒิภาวะ สามารถวิเคราะห์พฤติกรรมเรื่องเพศ

ที่เหมาะสมของเพศชายและเพศหญิงและแยกแยะระหว่างหน้าที่ของตนเองและพฤติกรรมเสี่ยงที่ต้องหลีกเลี่ยงได้ หลังจากการได้รับการพัฒนานักเรียนยังรู้จักป้องกันตนเองด้วยการปฏิเสธการทดลองใช้ยาเสพติดทุกชนิด หลีกเลี่ยงการคบเพื่อนที่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และไม่ไปอยู่ในสถานที่ที่เสี่ยงต่อพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ จึงส่งผลให้ด้านการป้องกัน แก้ไขปัญหา ยาเสพติดและเพศศึกษา โดยรวม พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุดสอดคล้องกับ บัณฑิตา นกแก้ว (2562) ทำวิจัยเรื่องทักษะชีวิตและอาชีพในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะชีวิตและอาชีพในศตวรรษที่ 21 ตามการประเมินของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สอดคล้องกัน โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับดีมาก ตามการประเมินของครูผู้สอนพิจารณาเป็นด้านพบว่า ด้านทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านการเพิ่มผลผลิตและความรู้รับผิดชอบและด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านความคิดริเริ่มและการขึ้นำตนเอง แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพในศตวรรษที่ 21 ควรส่งเสริมนักเรียนในด้านที่นักเรียนสนใจให้รู้จักตนเอง พัฒนาทักษะความคิดริเริ่มและการขึ้นำตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการเข้าสังคม ส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักเรียนรู้ถึงการเพิ่มผลผลิตให้มีคุณภาพในสังคม มุ่งพัฒนาผู้เรียนในทุกด้านทั้งความรู้ ทักษะ อารมณ์ ให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อตนเองเห็นคุณค่าในตนเองและรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ส่งเสริมการมีคุณธรรมความรับผิดชอบ ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งเป็นพื้นฐานของผู้นำด้านทักษะอาชีพในท้องถิ่น โดยรวม พบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.52$, $\sigma = 0.66$) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติอาชีพในท้องถิ่นสามารถศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติอาชีพที่ชอบได้จากวิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ตรงกับความต้องการและสามารถศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ได้หลากหลาย นักเรียน มีความภาคภูมิใจในความสามารถและผลงานด้านอาชีพที่ปฏิบัติ สามารถเลือกที่จะศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองชอบได้อย่างเหมาะสม วางแผนการเรียนรู้ร่วมกับครูและกลุ่มเพื่อน และสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ จากการฝึกทักษะอาชีพตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด ทำให้นักเรียนมีทักษะอาชีพงานหัตถกรรม เช่น การประดิษฐ์ การถักทอหรืองานจักรสาน อาชีพเกษตรพอเพียง สามารถนำ ทักษะด้านอาชีพไปใช้ปฏิบัติในครอบครัว ตามที่ตนเองถนัดและความสนใจ จึงส่งผลให้ด้านทักษะ อาชีพในท้องถิ่น โดยรวมพบว่า มีการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด

4. ประสิทธิภาพรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมินประสิทธิภาพรูปแบบการบริหารจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียน โรงเรียนโนนโพธิ์ศรีวิทยาคม ประสิทธิภาพมีความสอดคล้องเหมาะสมสำหรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ค่าดัชนีความสอดคล้องเหมาะสมเท่ากับ 1.00 สอดคล้องกับพรกานต์ กลมเกลียว และคณะ (2565 : 139-151) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนประถมศึกษา

ขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อยู่ในระดับปานกลาง 2) รูปแบบ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การสร้างความสัมพันธ์ชุมชน การสร้างเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การติดตามประเมินผลและการชื่นชมยินดีและผลการประเมินรูปแบบพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด มีความเป็นไปได้ในระดับมากและมีความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 สามารถนำไปพัฒนาพฤติกรรมด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและเพศศึกษา และนำไปพัฒนาทักษะอาชีพของนักเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น

1.2 ควรนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเผยแพร่สำหรับเป็นแนวทางการพัฒนากับสถานศึกษาสังกัดอื่น ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาอาชีพนักเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์สู่ศูนย์รวมการตลาดที่ได้มาตรฐาน ให้เป็นอาชีพกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน

2.2 ควรศึกษารูปแบบการส่งเสริมทักษะการแก้ไขปัญหาการปรับตัวของวัยรุ่นตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในปัจจุบันและสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: ศรุสภาคลาดพร้าว.
- ดาร์ณี เดชยศดี. (2562). การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดกลุ่มการศึกษาท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น)). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นฤกร ปิ่นสกุล. (2557). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมอาชีพของนักเรียน ในสถานศึกษา สังกัดเทศบาล. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 6(4), 71-81.
- ปนัดดา นกแก้ว. (2562). ทักษะชีวิตและอาชีพในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสมุทรปราการ. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- พรกานต์ กลมเกลียว และคณะ. (2565). รูปแบบการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(4), 138-151.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2547). การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม : ประชาชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ. กรุงเทพฯ: บัคพอยท์.
- สายเพ็ญ บุญทองแก้ว. (2563) การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. สุราษฎร์ธานี: สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2555). คู่มือบริหารจัดการเวลาเรียน “ลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้”. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.